

MERI MAKARTI

O FIRENCI

Putovanje kroz krajolik, istoriju i kulturu slavnog italijanskog grada.

Prevela
Žermen Filipović

Laguna

Naslov originala

Mary McCarthy

THE STONES OF FLORENCE

THE STONES OF FLORENCE

Copyright © 1959, by Mary McCarthy

Translation copyright © 2023 za srpsko izdanje, LAGUNA

Robertu Papiju

Sadržaj

Prvo poglavlje	7
Drugo poglavlje	29
Treće poglavlje	55
Četvrto poglavlje	83
Peto poglavlje.	113
Šesto poglavlje	143
Sedmo poglavlje	175
Beleška autorke.	213
O autorki	215

Prvo poglavlje*

„Kako možeš da je podneseš?“ Ovo je prvo što putnik na proputovanju kroz Firencu leti želi da sazna, a i poslednje – eshatološko pitanje koje ostavlja da odzvanja u vazduhu dok juri ka Veneciji. Misli i na buku, i na saobraćaj, i na vrućinu, i još nešto osim toga, nešto što okleva da pomeni, zbog nekadašnjih zanosa: činjenicu da mu Firenca deluje dosadno, turobno, provincijalno. Oni koji malo poznaju Firencu često je upoređuju sa Bostonom. Puna je banaka, kreditnih agencija i osiguravajućih kompanija, radnji koje prodaju podmetače, šustikle i kožne pribore za pisaći sto. Rafaelove i Botičelijeve slike u muzejima kopirane su hiljadu puta; arhitektura i vajarstvo povezani su sa školskom učionicom. Za savremeni ukus u Firenci ima previše renesanse: previše *David*a (kopije Mikelanđelovog gigantskog belog akta stoje na Trgu Sinjorije i

* Pri čitanju ove knjige mora se imati na umu da je prvi put objavljena 1956. i da se mnogi komentari i zapažanja autorke odnose na pedesete godine dvadesetog veka. (Prim. prev.)

Mikelandelovom trgu; original je u Akademiji), previše grubo obrađenog kamena, previše glazirane terakote, previše bogorodica sa detetom. U nezanimljivim kafeima sumorne glavne pjace (usred koje je parkiralište), krupne žene u praktičnoj odeći sede i piju čaj, a stara gospoda sa štapovima čitaju novine. Na Novoj pijaci prodaje se praktično, krupno, naizgled seosko cveće kao što su lepi čovek i dalje, skupa sa torbama od slame, tašnama i reklamnim korpama. Duž Arna, kod Starog mosta (*Ponte Vecchio*), ružne nove zgrade pokazuju gde su pale nemačke bombe.

Napulj je ukus koji savremeni putnik može razumeti, čak i ako ga ne deli. Veneciju može razumeti... Rim... Sijenu. Ali Firencu? „Niko više ne dolazi ovamo“, kaže stari Berenson, ljutito, u svojoj vili u Setinjanu, a akustična galerija skulptura Muzeja umetnosti Bardelo potvrđuje njegove reči; ovamo skoro niko ne dolazi. Velika zasvođena glavna sala izgleda puna mermernih duhova: San Đorđo, San Đovani, San Đovanino, mrtvi bogovi i čuvari grada. Uniformisani moderni čuvari koji stražare nad delima Donatela, Deziderija, Mikeloca, Luke dela Robije, Agostina di Duča postali su brbljivi iz usamljenosti, kao ljudi zatočeni u zatvoru: dogra-be retkog posetioca (obično istoričara umetnosti) i jedva ga puštaju. Ufici, naprotiv, napadaju varvarske horde sa severa, eskadrile turista u šortsevima, u sandalama ili planinarskim cipelama, s metalnim pljoskama i foto-aparatima, mirišući na znoj i ulje za sunčanje, koje su vodiči doterali ovamo da posmatraju *Rođenje Venere*.

„*Il diluvio universale*“,* žalosno primećuje Firentinac poigravajući se nazivom freske Paola Učela (sada u

* Ital.: „Veliki potop.“ (Prim. prev.)

Belvedereu). Nema kontradikcije. „Niko više ne dolazi ovamo“, jednostavno je druga strana, posledica fenomena masovnog turizma – velikog potopa. Mase hrle tamo odakle je probirljivi turista pobegao. Gotovo niko ne dolazi da vidi Donatelovog *Davidu* u Bardėlu, prvu nagu statuu renesanse, ili *San Đorđa* ili *San Đovanina*, takođe Donatelove, ili kantorijske razigrane dece u Muzeju katedrale, ali Mikelandėlo i Čelini, delimično, nema sumnje, zbog nejasno naslućenih „neukusnih“ asocijacija, privlače gomile radoznalaca. Firenca je pala na niske turističke grane. A neosetljivo prisustvo ovih masa sa višejezičnim vodičima u Uficiju, u Palati Pitti, oko vrata Krstionice i Kapele Mediči, u Savonarolinoj ćeliji i dvorištu Stare palate (*Palazzo Vecchio*) još je jedna od „neprijatnosti“, kako su ih nazivali viktorijanci, zbog kojih je Firenca postala nepodnošljiva i, štaviše, neobjašnjiva osobi čija je ranije bila strast. „Kako možeš da je podneseš?“

Firenca je muževna varoš, a gradovi umetnosti koji privlače aktuelni senzibilitet ženstveni su poput Venecije i Sijene. Ono što modernom turistu smeta kod Firence jeste to što ne pravi ustupak principu užitka. Stoji otvorena i neposredna, lišena misterije, laskanja, razmetljivih ukrasa – gotovo bez gotičke čipke ili baroknih spirala. Naspram zelenog Arna žućkasto-sivi niz hotela i palata ima negovan, uredan izgled puka postrojenog za vežbu. Tamne nijanse crvene i narandžaste koje vidite u Rimu, ružičaste boje Venecije, ružičastosmeđa Sijene, crvena Bolonje kao da su opštinskim ukazom izbačene iz Firence. Pogled ide sa senf-žute, svetlosmeđe, belo-bež, svetložute, žućkastobele boje na stroge crno-bele mermere Krstionice i fasade Crkve Santa Marija Novela ili tamnozelenu, belu i

svetlucavu zlatnu Crkve San Minjato. Na Duomu i Đotomvom zvoniku i na viktorijanskoj fasadi Crkve Santa Kroče primećuju se note ružičaste, što ovim zgradama daje neobično svečarski izgled, kao da su samo one odevene za zabavu. Opšta strogost odražava se čak i na firentinskoj ptici, koja je crno-bela – lastavica, neženja, kako kažu Firentinci, u smokingu.

Veliki vajari i arhitektae koji su dali pečat spoljašnjem izgledu grada svojim trajnim likom ili stilom – Bruneleski, Donatelo, Mikelandelo – svi su bili neženje. Redovnici, vojnici-sveci, proroci, pustinjaci bili su junaci grada. Sveti Jovan Krstitelj, odeven u kosmate kože, hranjen skakavcima i medom, zaštitnik je, a osim Bogorodice sa dečakom, svetice imaju malo značaja u firentinskoj ikonografiji. Santa Reparata, mala sirijska svetica, koja je nekada bila zaštitnica Katedrale, zamenjena je Bogorodicom (Santa Marija del Fjore) početkom petnaestog veka. Magdalena kao pokajnica i pustinjska lualica jedna je od retkih ženskih likova, izuzev Bogorodice, koja je pobudila firentinsku maštu; Donatelova mršava Magdalena stoji u Krstionici: zastrašujuća smeđa figura, u drvetu, obučena u košulju od raspuštene kose koja je okružuje poput brade, tako da na prvi pogled izgleda kao muškarac, a na drugi skoro kao zver. Još jedna od tih kosmatih drvenih Magdalena, rad Deziderija, nalazi se u Crkvi Svete Trojice (*Santa Trinita*). Poput ovih divljih pustinjskih stvorenja, mnogi firentinski umetnici bili su poznati po svojim čudnim asketskim navikama: Paolo Učelo, Donatelo, Pjero di Kozimo, Mikelandelo, Pontormo. Kada je radio statuu pape Julija Drugog u Bolonji, Mikelandelo je, iako nedruštvena osoba, delio postelju sa trojicom svojih radnika, a u Rimu

mu je, kako je pisao rođacima, smeštaj bio previše bedan da bi primao goste.

Mnoge firentinske palate danas su unutra prilično udobne i poseduju prijatne bašte, ali spolja su nakostrešene kao tvrđave ili tamnice, a nekom turisti u prolazu njihovi debeli zidovi i zapovednička spoljašnost deluju kao da odbijaju sam pojam gostoprimstva. Sa Velikog kanala, venecijanske palate, s prozorima otvorenim prema suncu, nude pogled na svetlucave lustere i oslikane tavanice, a najneosetljivijem turisti nije teško da zamisli kako su se u tim sjajnim sobama odigravali blistavi balovi, igrale igre, vodila ljubav. Nasuprot tome, firentinske palate kriju svoj privatni život kao tvrđice, za kakve Firentinci zapravo i slove. Potrošnja ovde nije upadljiva; čini se da nepisani zakon o raskoši upravlja spoljašnjim prikazivanjem. Čuvenu firentinsku eleganciju, koja privlači turiste u prodavnice na ulicama kao što su Via Tornabuoni i Via dela Vinja Nuova, karakteriše strogost linija, jednostavnost, ekonomičnost efekta. U ovom štedljivom gradu preovladava princip *nihil nimis*.^{*} Kada joj drugi put u istom danu, neki Firentinac odsutno daje milostinju, prosjakinja koja stoji ispred Palace Stroci odbija: „Ne. Već si mi dao.“ Siromaštvo ima svoja pravila ponašanja; na traćenje se ne gleda s odobravanjem. Ovo je grad izdržljivosti, grad kamena. Stranci često iznenađeno primećuju da Firentinci vole svoje siromaha, jer siromasi su suština Firenze – škrti na rečima, štedljivi, pesimistični, „čudnovati“, prosvetljeni. „Pazienza!“^{***} – to je savet koji vam neprestano daju sležući ramenima, a ako ih pitate kako su, odgovor je: „Non

^{*} Lat.: „Ništa preterano.“ (Prim. prev.)

^{**} Ital.: „Strpljenja!“ (Prim. prev.)

c'è male.“ „Nije loše.“ Odgovor na povoljnu vest glasi: „*Meno male*“, doslovno: „Manje loše“. Ovi ljudi su navikli na teškoće koje počinju lošom klimom i prenaseljenošću.

Leta su najgora. Dolina reke Arno prirodna je pećnica, u kojoj se grad peče, gotovo bez prekida, tokom čitavog jula i avgusta. Venecija ima more; Rim ima povetarac i fontane; Bolonja ima arkade; Sijena je visoka. Ali kame- no jezgro Firence ne dobija nikakvo olakšanje. Neki se pretvaraju da je hladnije u Fijezolama ili u blizini Vrtova Boboli, ali to nije tačno, ili barem nije dovoljno tačno. Za stanovništvo i turiste, crkve su jedino utočište, osim UPIM-a, lokalne robne kuće (milanske firme), u kojoj rade klima-uređaji, i ledenog bazena, okruženog cvetnom baštom, u Teniskom klubu Kašine za koji malo turista čuje i koji starosedeoeci, u celini, sebi ne mogu priuštiti. U Vrtovima Boboli prevruće je da bi se tamo šetalo pre zalaska sunca, a to je vreme kada se zatvaraju. U nekim italijanskim gradovima umetničke galerije se rashlađuju, ali Ufici je, sa malim prostorijama i dugim zastakljenim hodnicima, zagušljiv, a Palata Pitti stoji s krilima koja se protežu u blistavo pošljunčeno dvorište, poput velikog smeđeg letećeg guštera, koji se greje na jakom suncu. Zatvoreni, iza roletni i žaluzina, stanovnici grada danju žive noćnim životom, poput slepih miševa, u zamračenim prostorijama, gde u podne obeduju pod slabim električnim osvetljenjem. U sedam sati uveče, po celom gradu, čuje se produžena tutnjava koja zvuči kao grmljavina; roletne se podižu da uđe iscrpljeni dan. Tada stižu komarci.

Za turiste je posle deset sati ujutru prevruće da bi išli u razgledanje, a sa zatvorenim prozorima i spuštenim drvenim roletnama prerano da bi spavali posle ručka,

previše mračno da bi čitali, jer struja je skupa, a ona jedna sijalica predviđena za čitanje u većini firentinskih hotela i domaćinstava ne svetli jače od zavetne sveće. Oni koji pokušaju da odu u razgledanje otkrivaju saobraćajne opasnosti. Trotoari su tek nagnuti rubovi što okružuju pročelja zgrade; ako vam neko dolazi u susret, morate sići na kolovoz; ako na pločniku napravite korak unazad da biste pogledali palatu, verovatno će vas nešto pregaziti. „Lutanje“ po Firenci, o kojem pišu stari vodiči, smešna je ideja u sadašnjim uslovima. Mnogi poznati spomenici postali su, doslovce, nevidljivi, zbog nedostatka mesta odakle se mogu bezbedno posmatrati. Ako stanete (ili pokušate da stanete) naspram Palate Ručelaj, na primer, ili Crkve Orsanmikele, predstavljacete prepreku u saobraćaju, pa će se pešaci s vama sudarati, automobili će vam trubiti, udariće vas dečjim ili transportnim kolicima. Dok vozite automobil, u opasnosti ste da ubijete; ako hodate ili stojite, u opasnosti ste da vas ubiju. Ako hodate, proklinjete automobile i skutere; ako vozite, psujete pešake – pre svega, starice, decu, turiste nosa zabijenog u mapu ili vodič.

„Karakteristična“ firentinska ulica – to jest ulica koja sadrži turističke znamenitosti (stare palate, Mikelocov portal, prostorija u kojoj je Dostojevski završio *Idiota*, i tako dalje) – nije samo izuzetno uska, siromašna i gusto naseljena, prepuna cvečara i bakalnica koje svoju robu izlažu na uzanom trotoaru, već će verovatno biti i jedna od glavnih saobraćajnih arterija. Glavni put danas od Sijene i Rima, na primer, i dalje je stari rimski „drum“, *Via Romana*, koji počinje od stare lučne kapije, Rimske kapije (1326; Frančabiđova freska u svodu), savija se

na severoistok, prolazeći sleva pored Analeninih vrtova (nekadašnjeg samostana) i zdesna pored druge kapije Vrtova Boboli, pa sleva ponovo pored Crkve San Feliče (Mikelocova fasada), pa do Palate Piti posle koje menja ime u Gvičardinijeva ulica (rodno mesto ovog istoričara), zatim vodi pokraj drevne Crkve Santa Feličita (unutra je u Kapeli Kaponi, koju je osmislio Brunelski, Pontormovo *Skidanje s krsta*), i nastavlja do Starog mosta, koji prelazi ponovo menjajući naziv u Ulica Por Santa Marije, a onda opet u Ulica Kalimala pre nego što stigne do centra grada. Saobraćaj u Rimskoj ulici (*Via Romana*) veoma je „karakterističan“. Duž uskog trotoara, u redu jedan po jedan, ide grupa švajcarskih ili nemačkih turista, golih nogu, s foto-aparatima i drugom opremom što im poput naprt-njača visi s raznog kožnog remenja; držeći se za zgrade, u cipelama s rebrastim đonom, izgledaju poput planinara u Alpima. Oni su, međutim, jedini pešaci koji nisu u životnoj opasnosti. Pokraj njih protiče zbrkana reka ljudskih bića i vozila: dečja kolica koja ulaze i izlaze iz Vrtova Boboli, starice koje hramljući idu u crkvu i izlaze iz nje, trgovačka kolica, bicikli, vespe, lambrete, motocikli, kola marke topolino i fijat 600, prikolica, seoska magareća zaprega koja dovozi džakove rublja opranog pepelom, na starinski način, kadilak, alfa-romeo, milečento, ševrolet, jaguar, rols-rojs sa vozačem i firentinskim registarskim tablicama, grupe mišićavih radnika koji nose komode, ogledala i kredence (jer ovo je kraj zanatlija), vodoinstateri koji razbijaju trotoar, parovi američkih turista sa vodičima i mapama, deca, umetnici iz pansiona *Anale-na*, činovnici, sveštenici, kućne pomoćnice sa korpama za kupovinu koje se zaustavljaju da opipaju neodrane

zečeve što vise naopačke ispred živinarskih prodavnica, sanitarna brigada (red muškaraca u plavim uniformama koji voze bicikle što pokreću platforme na točkovima sa dve-tri kante za đubre i metlom od granja), dvojica mladića koji prevoze pogrebni venac u obliku džinovske potkovice, veliki turistički autobusi iz inostranstva sa vodičima koji govore u mikrofon, kamioni puni flašica vina iz Kjantija, kamioni sa sanducima salate, kamioni živih pilića, kamioni maslinovog ulja, poštanski kamion, raznosač telegrama na biciklu koji parkira na ulici, prodavac škembića sa zastakljenim kolicima punim vrućih iznutrica, ogromni folksvagenovi karavani s oznakom „Američke snage u Nemačkoj“, čovek na motociklu sa prenatrpanom foteljom pričvršćenom na prednjoj strani, ulični svirač, fijakeri s upregnutim konjima iz Palate Piti. Kao da se cela istorija zapadnjačkog kretanja rekapitulira na jednoj jedinoj ulici; nad glavama bruji avion; nedostaje samo rimska nosiljka.

Ali to je svetkovina koju niko nema vremena da pogleda osim vratara Vrtova Boboli koji mirno sedi na svojoj stolici na ulazu i načas proćaska sa posetiocima. U svojoj sigurnoj luci deluje kao da je ravnodušan prema buci, koja je zaista paklena, demonska. Sirene zavijaju, trešte, kriče; zupčanici stružu; kočnice škripe; vespe pucketaju i prduckaju; gume pevaju. Nijedan ljudski glas, čak ni glas s radija, ne može se razaznati u toj mehaničkoj zbrci zvukova, koja se uvećava odbijajući se od grubog kamena palatâ. Ako je dolina Arna prirodna pećnica, palate su prirodni pojačivači. Buka je sveprisutna i traje danonoćno. Daleko napolju, u predgrađima, eksplozivno čavrljanje vespe meša se sa kukurikanjem petla koji se oglašava u

četiri ujutru; u gradu, kad porani, radnik, zagrevajući svoj skuter, probudi celu ulicu.

Svi se žale na buku; pored otvorenih prozora niko ne može da spava. Jutarnje novine prenose proteste hotelijera koji kažu da su im sobe prazne: stranci odlaze iz grada; nešto mora da se uradi; mora se doneti zakon. A u hotelima gosti neprestano menjaju sobe. Gosti iz broja 13 prelaze u sobu 22, iz 22 u 33, iz 33 u 13 ili u Fijezole. U stvari, sve sobe su bučne i u svakoj je vruće, čak i ako imaju električni ventilator. Upravnici hotela to znaju, ali šta mogu da urade? Da bi zadovoljili klijenta, oni učtivo i voljno sarađuju u prividnoj zameni soba. Ako klijent zamišlja da će mu biti hladnije ili tiše u nekom drugom delu hotela, zašto mu uništavati iluzije? Istina, osim odlaska iz Firence, ništa se ne može učiniti dok ne dođe jesen kad se prozori ponovo mogu zatvoriti. Već postoji zakon koji zabranjuje upotrebu automobilskih sirena u gradu, ali je u gradu kao što je Firenca nemoguće voziti ako sirenu ne upotrebite da bi se sklonili pešaci.

A kad su posredi vespe i lambrete, pošast ranih jutarnjih sati, kako se može uobličiti zakon koji će utišati njihove motore? Čitaoci jutarnjih novina šalju predloge; održava se sastanak u Staroj palati, gde se iznosi još predloga: zaslužnima koje ne prave buku da se podele bedževi; država da vodi postupak protiv proizvođača; noćni odred specijalne policije, opremljen radio-stanicama, ovlašćen da hapsi bukače svih vrsta; uredba kojom bi se određena vrsta prigušivača proglasila obaveznom, kojom bi bilo zabranjeno „preterano“ juriti motorom, kojom bi se skuterima zabranio ulazak u centar grada. Ovaj poslednji predlog nailazi na ogromno odobravanje; to je jedina,

dovoljno drakonska mera koja može da ponudi nadu. Ali organizacija skutera odmah ulaže snažan protest (u kojem predlog nazivaju „nedemokratskim“, „diskriminatorskim“), a novine, koje predvode pokret protiv buke, žurno menjaju stav pošto je Firenca demokratsko društvo, a skuteristi su *popolo minuto* – sitni činovnici, zanatlije i fabrički radnici.* Bilo bi pogrešno, priznaje list, kažnjavati mnoge pristojne skuteriste za grehe nekolicine „divljaka“, a takođe bi bilo nepravedno uzeti u obzir samo centar grada i turizam; stanovnici na periferiji takođe treba da imaju pravo na spavanje. Ideja o policijskom odredu sa prekim ovlašćenjima i širokim diskrecionim pravom ponovo se iznosi iako će gradski budžet to jedva podneti. U međuvremenu, novine ne vide nijedno drugo rešenje do da se apeluje na ljubaznost vozačke javnosti.

To je, međutim, ravno utopiji: Italijani ne mare za interese građana. „Šta ako te probude u četiri ujutro?“ – ova molba, tako tipično anglosaksonska, da se čovek zamisli na tuđem mestu, od jednog Italijana izmamљуje realan odgovor: „Ali ja *jesam* budan.“ Mladi Italijan, koji je rano ujutro na vespi, ne zamišlja sebe na mestu mladog italijanskog kancelarijskog službenika koji je u krevetu i pokušava da spava, a još manje na mestu stranog turista ili vlasnika hotela. To je isto što i moliti osu, po kojoj je vespa nazvana, da misli o sebi kao o stvorenju koje će ubosti. Štaviše, *popolo minuto* voli buku, kao što svi znaju. „*Non fa rumore*“, prigovorio je mladi firentinski radnik kada su mu pokazali engleski skuter. „Ne pravi nikakvu buku.“**

* Ital.: „Siromašni stalež.“ (Prim. prev.)

** Opština je ipak najzad donela uredbu kojom se od dva do šest časova zabranjuje-upotreba skutera u centru grada. (Prim. aut.)